

Σημεία ομιλίας κατά το διαδικτυακό Συνέδριο του Σώματος Ομοτίμων Καθηγητών του Πανεπιστημίου Αθηνών με θέμα: «Η Ελληνική Επανάσταση του 1821 με το βλέμμα της Επιστήμης»

Οι απαρχές της Γενικής Πολιτειολογίας στην Ελλάδα: Η συνεισφορά του Ιωάννη Κοκκώνη στο έργο του «Περί Πολιτειών» (1828-1829)

Πρόλογος

Πολυάριθμα, και επαρκώς τεκμηριωμένα, ιστορικά στοιχεία αποδεικνύουν σήμερα ότι η «έκρηξη» της Εθνεγερσίας του 1821 συνδυάσθηκε με μια εντυπωσιακή, για τα δεδομένα της εποχής εκείνης, πολύπλευρη πνευματική άνθηση. Με άλλες λέξεις οι Έλληνες, εντός και εκτός Ελλάδας, αγωνίσθηκαν τότε για την Ελευθερία τους όχι μόνο με τα όπλα αλλά και με το Πνεύμα. Πρόκειται για πνευματική άνθηση, *intra* και *extra muros*, η οποία δεν αφορούσε μόνο την υπό την ευρεία του όρου έννοια Λογοτεχνία, την οποία ευλόγως ενέπνευσε ο ηρωικός Απελευθερωτικός Αγώνας των Ελλήνων, ιδίως από το 1821 και επέκεινα. Αφορούσε και τις Επιστήμες γενικότερα, με την πρόσθετη διευκρινιστική επισήμανση ότι πολλά επιστημονικά πεδία άρχισαν να «καλλιεργούνται» συστηματικώς, έτσι ώστε να μπορούμε τώρα να μιλάμε για μια μορφή συμπόρευσης της θεμελίωσης του Νεώτερου Ελληνικού Κράτους με την θεμελίωση της εν γένει επιστημονικής έρευνας και δημιουργίας στην Ελλάδα, όταν ακόμη οι «φλόγες» της Επανάστασης βρίσκονταν στην κορύφωσή τους. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα παρέχει και η «γέννηση» της Γενικής Πολιτειολογίας, μέσα και από τον συνδυασμό «σπερμάτων» Γενικής Θεωρίας περί Κράτους και Πολιτικής Επιστήμης, κατ'εξοχήν με βάση το έργο του Ιωάννη Κοκκώνη (1795-1864) «*Περί Πολιτειών, περί των εις σύνταξιν και συντήρησιν αυτών και περί Πολιτικής Κυβερνήσεως. Σύνοψις συνταχθείσα υπό Ι.Π. Κοκκώνη Πελοποννησίου επ' αγαθώ της Ελλάδος*». Το σύγγραμμα αυτό του Ιωάννη Κοκκώνη εκδόθηκε το 1828-1829 στο Παρίσι, «*εκ της Τυπογραφίας Κ. Εβεράρτου*».

I. Ιωάννης Κοκκώνης: Ένας παιδαγωγός που έθεσε τις πρώιμες βάσεις της Γενικής Πολιτειολογίας στην Ελλάδα.

Όπως αποδεικνύουν τα υπάρχοντα στοιχεία της βιογραφίας του, ο Ιωάννης Κοκκώνης -ο οποίος γεννήθηκε το 1795 και πέθανε το 1864- σπούδασε και εργάσθηκε κυρίως ως παιδαγωγός. Η τάση του όμως ν' ασχοληθεί με «*τα Κοινά*», όταν «έμπαιναν» τα θεμέλια του Νεώτερου Ελληνικού Κράτους,

υπήρξε κάτι παραπάνω από εμφανής. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο τοποθετείται και η θεωρητική του ενασχόληση στον τομέα της -υπό την ευρεία του όρου έννοια όπως προεκτέθηκε- Γενικής Πολιτειολογίας, που είχε ως τελικό αποτέλεσμα και την συγγραφή και έκδοση του προαναφερόμενου έργου του, «*Περί Πολιτειών*», στο Παρίσι μεταξύ 1828-1829.

A. Η εφαρμοσμένη Παιδαγωγική και η ενασχόληση με «τα Κοινά».

Ο Ιωάννης Κοκκώνης γεννήθηκε στις 7 Απριλίου του 1795, στην συνοικία του Αγίου Νικολάου -σημερινό Καστρί- του Δήμου Βόρειας Κυνουρίας και βαπτίσθηκε στην ιερά Μονή του Τιμίου Προδρόμου. Πάντα υπερηφανευόταν για την Πελοποννησιακή καταγωγή του, και ιδίως για το ότι ήταν δημότης του Δήμου Τανίας.

1. Αρκετά ενωρίς η οικογένειά του εγκαταστάθηκε στην Σμύρνη, όπου ο πατέρας του επιδόθηκε στο εμπόριο αλεύρων.

α) Ο Ιωάννης Κοκκώνης φοίτησε στην Ευαγγελική Σχολή της Σμύρνης και ύστερα πήγε στην Κωνσταντινούπολη, σε ηλικία 18 ετών. Εκεί, δείχνοντας την κλίση του προς την Παιδαγωγική, εξέδωσε ένα μικρό αλφαβητάριο, με τίτλο «*Παιδαγωγός των νέων ή νέον αλφαβητάριον*».

β) Το 1823 -κατά πάσα πιθανότητα- πήγε στο Παρίσι, συνοδεύοντας ως εκπαιδευτικός τα παιδιά του ομογενούς Απόστολου Παππά. Παρά το γεγονός ότι αντιμετώπισε μεγάλες οικονομικές δυσκολίες, παράλληλα με την παράδοση μαθημάτων σπούδασε Παιδαγωγική. Τότε, ενώ ο Αγώνας της Εθνεγερσίας στην Ελλάδα συνεχιζόταν και το Νεώτερο Ελληνικό Κράτος βρισκόταν, κυριολεκτικώς, «*στα σπάργανα*», ο Ιωάννης Κοκκώνης συνέλαβε την ιδέα συγγραφής και έκδοσης του προαναφερόμενου έργου του «*Περί Πολιτειών*», για το οποίο γίνεται λόγος εκτενέστερα στην συνέχεια, όπου και εκτίθενται σημεία αναφορικά με τις τεράστιες δυσκολίες που έπρεπε να υπερκεράσει προκειμένου να το δει τελικώς δημοσιευμένο, μεταξύ 1828-1829.

2. Το 1829 γύρισε στην Πατρίδα, και συγκεκριμένα στην Αθήνα, όπου και ανέπτυξε μετέπειτα την μεγάλη παιδαγωγική του δραστηριότητα, σε συνδυασμό με την κατά διαστήματα έντονη ανάμιξή του στην εν ευρεία έννοια πολιτική:

α) Για παράδειγμα, συμμετείχε στην Συνέλευση του Άργους και, μετά τον σχηματισμό των Δήμων, το 1834, ήταν από τους πρώτους που άσκησαν δημοτικά καθήκοντα. Το 1832 εξελέγη Πληρεξούσιος στην Συνέλευση της Πρόνοιας. Συνδυάζοντας την παιδαγωγική του δράση με την πολιτική, διετέλεσε Σύμβουλος στην στοιχειώδη Κυβέρνηση που είχε οργανώσει ο Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας, μ' επικεφαλής τον Σπυρίδωνα Τρικούπη.

β) Στην συνέχεια, επί Όθωνος, διετέλεσε Διευθυντής του Βασιλικού Διδασκαλείου και Επιθεωρητής των Δημοτικών Σχολείων, από το 1836. Τότε αγωνίσθηκε για την συγγραφή διδακτικών βιβλίων κυρίως στο πεδίο της στοιχειώδους εκπαίδευσης, τα οποία αποτέλεσαν, για πολλές δεκαετίες, την βάση της εκπαιδευτικής ζωής στα Ελληνικά σχολεία. Ιδέα του Ιωάννη Κοκκώνη ήταν και η ίδρυση της «Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας».

γ) Το 1852, σε ηλικία 59 ετών και ενώ προσέφερε επί 24 χρόνια, αδιαλείπτως, τις υπηρεσίες του στην Εκπαίδευση, απολύθηκε προσχηματικώς, «λόγω γήρατος», από τον τότε Υπουργό Παιδείας Σταύρο Βλάχο, ο οποίος δεν ανεχόταν το ελεύθερο και κριτικό για τα «κακώς κείμενα» πνεύμα του Ιωάννη Κοκκώνη. Αργότερα, ο Ιωάννης Κοκκώνης αποκαταστάθηκε και επαναδιορίσθηκε Σύμβουλος στο Υπουργείο Παιδείας. Πέθανε σε ηλικία 69 ετών, στις 14 Σεπτεμβρίου 1864 δίχως, ως το τέλος του βίου του, ν' ασχοληθεί εκ νέου με την Πολιτειολογία. Το σύγγραμμά του «Περί Πολιτειών» ήταν η αρχή και το τέλος της ενασχόλησής του με αυτό το επιστημονικό πεδίο. Ήταν όμως αρκετό για ν' αφήσει το «στίγμα» του Ιωάννη Κοκκώνη στην εν γένει επιστημονική δημιουργία κατά τις αρχές του Νεώτερου Ελληνικού Κράτους.

B. Το χρονικό της έκδοσης του έργου του Ιωάννη Κοκκώνη «Περί Πολιτειών».

Από τα υπάρχοντα στοιχεία προκύπτει, ότι ο Ιωάννης Κοκκώνης άρχισε να γράφει το έργο του «Περί Πολιτειών» αμέσως μετά την εγκατάστασή του στο Παρίσι, μάλλον το 1823 όπως προεκτέθηκε, παράλληλα με την συγγραφή επιμέρους έργων παιδαγωγικού περιεχομένου, στο πλαίσιο των σπουδών του.

1. Και όλα δείχνουν, με δεδομένη την τάση του Ιωάννη Κοκκώνη να παρακολουθεί μ' εξαιρετικό ενδιαφέρον τα τεκταινόμενα στην Ελλάδα κατά την διάρκεια του Απελευθερωτικού Αγώνα, ότι κατά την συγγραφή του «Περί Πολιτειών»:

α) Αφενός είχε επηρεασθεί από τον πρώιμο «*συνταγματισμό*» των Αγωνιζόμενων Ελλήνων, όπως αυτός αναδείχθηκε κατά την θέσπιση τόσο των «*Τοπικών Πολιτευμάτων*», το 1821 και 1822- ήτοι του «*Συντάγματος της Σάμου*», του «*Οργανισμού της προσωρινής διοικήσεως της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος*», της «*Νομικής Διατάξεως της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος*», του «*Οργανισμού της Πελοποννησιακής Γερουσίας*», το 1821 και του «*Προσωρινού Πολιτεύματος Νήσου Κρήτης*», το 1822- όσο και των προσωρινών Συνταγμάτων της Επιδάουρου, το 1822 και του Άστρους, το 1823. Και, αφετέρου, είχε στόχο να συμβάλει, με την σειρά του και κατά τις απόψεις του, στην οργάνωση του Νεώτερου Ελληνικού Κράτους, εντός του πλαισίου σύνταξης του οριστικού Συντάγματος, του οποίου η θέσπιση βρισκόταν ακόμη εν εξελίξει.

β) Είναι δε ιδιαιτέρως χαρακτηριστικό, όπως θ' αναλυθεί κατωτέρω, ότι ο Ιωάννης Κοκκώνης, οπαδός του συστήματος του «*Κοινοτισμού*» κατά τα Ελληνικά δεδομένα, δεν προτείνει ένα Σύνταγμα όπου κυριαρχεί η ενιαία μορφή του Κράτους αλλά, όλως αντιθέτως, μια συνομοσπονδιακή κρατική οργάνωση, ικανή ν' «*αξιοποιήσει*» και το προγενέστερο οργανωτικό «*κεκτημένο*» των πέντε «*Τοπικών Πολιτευμάτων*», για τα οποία έγινε λόγος αμέσως προηγουμένως. Όπως όμως προκύπτει από τις συνταγματικές διεργασίες της εποχής, το οριστικό «*Πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος*» -το Σύνταγμα της Τροιζήνας, του 1827- δεν φαίνεται να επηρεάσθηκε, καθ' οιονδήποτε τρόπο, από τις θέσεις και σκέψεις του Ιωάννη Κοκκώνη στο «*Περί Πολιτειών*», πολλώ μάλλον όταν αυτό εκδόθηκε μετά την τυπική έναρξη της ισχύος του Συντάγματος τούτου.

2. Αξίζει όμως ν' αναδειχθούν στην συνέχεια -ακριβώς επειδή αναδεικνύουν το ήθος και την συνέπεια του Ιωάννη Κοκκώνη- οι μεγάλες δυσχέρειες, κυρίως λόγω έλλειψης χρηματικών πόρων, που έπρεπε να ξεπεράσει, έστω και εν μέρει, προκειμένου το «*Περί Πολιτειών*», ως *opus maximum* των πολιτειακών του απόψεων, να δει το φως της δημοσιότητας[1]. Σημαντική υπήρξε η συνδρομή, για την ευόδωση του εγχειρήματος, του Αδαμαντίου Κοραή προς τον Ιωάννη Κοκκώνη, όπως προκύπτει κυρίως από την επιστολή του Αδαμαντίου Κοραή προς τον Στέφανο Φραγκιάδη, με ημερομηνία 30.10.1826:

α) Το 1826, όταν το «*Περί Πολιτειών*» είχε μάλλον λάβει μια πρώτη ολοκληρωμένη μορφή, ο Ιωάννης Κοκκώνης σκέφθηκε να ζητήσει την βοήθεια του Αδαμαντίου Κοραή -τον οποίο φαίνεται να είχε γνωρίσει στο

Παρίσι μεταξύ 1823-1824- για την έκδοση του έργου του. Προς τον σκοπό αυτό έστειλε επιστολή, με ημερομηνία 31.5.1826, στον γνωστό του από το Παρίσι και στενό συνεργάτη του Αδαμαντίου Κοραή Φίλιππο Φουρναράκη, για να μεσολαβήσει ευνοϊκώς προς αυτόν. Με την προτροπή του Φίλιππου Φουρναράκη, ο Ιωάννης Κοκκώνης στην συνέχεια, και συγκεκριμένα στις 3.10.1826, έστειλε επιστολή προς τον ίδιο τον Αδαμάντιο Κοραή. Ο τελευταίος ανταποκρίθηκε ευμενώς, μ' επιστολή του προς τον Ιωάννη Κοκκώνη στις 9.10.1826, παρέχοντας την βοήθειά του μολονότι, όπως προκύπτει από την ίδια την επιστολή, ο Αδαμάντιος Κοραής δεν είχε πλήρη εικόνα του «*Περί Πολιτειών*» συγγράμματος.

β) Για την ακρίβεια, ο Ιωάννης Κοκκώνης ζήτησε από τον Αδαμάντιο Κοραή να τον βοηθήσει ώστε να βρεθεί εκδότης, ο οποίος θα μπορούσε να εκδώσει με δικά του έξοδα το «*Περί Πολιτειών*». Θεωρώντας κάτι τέτοιο ανέφικτο, ο Αδαμάντιος Κοραής του συνέστησε ν' αποτανθεί σε συνδρομητές για να συγκεντρώσει το αναγκαίο ποσό, θέτοντας μάλιστα στην διάθεσή του τον κύκλο των αναγνωστών, στους οποίους στηριζόταν και ο ίδιος για την διακίνηση των βιβλίων του. Είναι δε χαρακτηριστικό, ότι στην προμνημονευόμενη από 9.10.1826 επιστολή του προς τον Ιωάννη Κοκκώνη, ο Αδαμάντιος Κοραής του συνιστά επιμόνως: «*Τούτο μόνον ενθυμού, ως αναγκαίον, ότι η τύπωσις δεν αρχίζει, αν δεν συναχθώσι τα πανταχόθεν αργύρια εις χείρας του εν Τεργέστη Ζανή Βλαστού και Ιακώβου Ρώτα*»! Με βάση την απάντηση του Αδαμαντίου Κοραή, ο Ιωάννης Κοκκώνης συνέταξε μια «*αγγελία*» προς τους μελλοντικούς συνδρομητές, με ημερομηνία 17.10.1826, όπου περιγράφει, σε γενικές βεβαίως γραμμές, το περιεχόμενο του συγγράματός του «*Περί Πολιτειών*».

γ) Η ανταπόκριση των συνδρομητών στην «*αγγελία*» του Ιωάννη Κοκκώνη υπήρξε, καθώς φαίνεται, κατώτερη των προσδοκιών του. Ο εκδότης Ambroise-Firmin Didot, που του είχε αρχικώς συστήσει ο Αδαμάντιος Κοραής αρνήθηκε, υπό τις συνθήκες αυτές, ν' αναλάβει την έκδοση του έργου του Ιωάννη Κοκκώνη. Τότε φάνηκε ο καθοριστικός ρόλος του Αδαμαντίου Κοραή στην έκδοση του «*Περί Πολιτειών*»: Συνέστησε τον Ιωάννη Κοκκώνη στον άλλο μεγάλο Γάλλο εκδότη, με τον οποίο συνεργαζόταν, τον I.M. Eberhart. Ο τελευταίος ανταποκρίθηκε θετικά, και έτσι το «*Περί Πολιτειών*» σύγγραμμα του Ιωάννη Κοκκώνη εκδόθηκε, το 1828, «*εκ της Τυπογραφίας Κ. Εβεράρτου*».

II. Το «Περί Πολιτειών» έργο του Ιωάννη Κοκκώνη ως μια μορφή εισαγωγής στην Πολιτειολογία, όταν ετίθεντο τα θεσμικά θεμέλια του Νεώτερου Ελληνικού Κράτους.

Όπως προεκτέθηκε, το έργο του Ιωάννη Κοκκώνη «Περί Πολιτειών, περί την εις σύνταξιν και συντήρησιν αυτών και περί Πολιτικής Κυβερνήσεως. Σύνοψις συνταχθείσα υπό Ι.Π. Κοκκώνη Πελοποννησίου επ' αγαθώ της Ελλάδος», εκδόθηκε, μεταξύ 1828-1829, «εκ της Τυπογραφίας Κ. Εβεράρτου» σε δύο τόμους. Ο πρώτος τόμος είναι αφιερωμένος εις «την των πολιτειών, των παλαιών και νεωτέρων, εξιστόρησιν» και ο δεύτερος εις «την περί συντάξεως πολιτειών θεωρίαν». Ο Ιωάννης Κοκκώνης είχε προαναγγείλει την έκδοση και τρίτου τόμου, αφιερωμένου στην Παιδεία εν γένει. Πλην όμως ο τόμος αυτός ούτε εκδόθηκε αλλά ούτε και είναι γνωστό το περιεχόμενό του, αφού ουδέποτε βρέθηκε έστω και το χειρόγραφό του. Από το περιεχόμενο των δύο τόμων του «Περί Πολιτειών» -και ιδίως από τον δεύτερο, για «την περί συντάξεως πολιτειών θεωρίαν», κατά τ' ανωτέρω- προκύπτει μ' ενάργεια ότι ο Ιωάννης Κοκκώνης υπήρξε, πολύ ενωρίς, πρωτοπόρος στην έρευνα της Πολιτειολογίας στην Ελλάδα, πριν καν την ίδρυση του Νεώτερου Ελληνικού Κράτους, με το Πρωτόκολλο του Λονδίνου το 1830. Και το έπραξε σε συνδυασμό με λοιπές αναλύσεις, που επεκτείνονται σε συγγενή επιστημονικά πεδία, όπως ιδίως εκείνα της Γενικής Θεωρίας περί Κράτους και της Πολιτικής Επιστήμης, μ' έμφαση στο ειδικότερο πεδίο των Πολιτικών Θεωριών. Ειδικότερα:

A. Οι περί Πολιτείας θέσεις του Ιωάννη Κοκκώνη στο πλαίσιο του «Νεοελληνικού Κοινοτισμού».

Στην προμνημονευόμενη, από 17.10.1826 «Αναγγελίαν συνδρομής» προς τους «φιλάτους Ομογενείς Έλληνας», ο Ιωάννης Κοκκώνης διευκρίνιζε, ρητώς, τον στόχο του συγγραφικού του εγχειρήματος «Περί Πολιτειών»: Μην μπορώντας να μετέχει στον ένοπλο αγώνα της Εθνεγερσίας του 1821, «καταθέτει» τις ιδέες του για το πώς πρέπει να οργανωθεί το Νεώτερο Ελληνικό Κράτος, σύμφωνα και με τις διαχρονικές παραδόσεις των Ελλήνων, ώστε μετά την αποτίναξη του αιμοσταγούς οθωμανικού ζυγού η Πατρίδα ν' ακολουθήσει τον δρόμο της αναγέννησής της.

1. Κατά τις παρατηρήσεις του ιδίου του Ιωάννη Κοκκώνη, στην ως άνω «Αγγελίαν» -τις οποίες βεβαίως τεκμηριώνει αυτό τούτο το περιεχόμενο του έργου του «Περί Πολιτειών» -το σύγγραμμά του συντίθεται από τέσσερις

ενότητες, οι οποίες ξεκινούν από την καταγωγή της κρατικής οργάνωσης και φθάνουν ως την σύγχρονη εκδοχή της, πάντα μ' επίκεντρο την ιδιομορφία των δεδομένων θεμελίωσης του υπό ίδρυση ακόμη Νεώτερου Ελληνικού Κράτους. Συγκεκριμένα, και κατά το κείμενο του «*Περί Πολιτειών*»:

α) Αρχικώς, γίνεται λόγος για το πώς άρχισαν να οργανώνονται οι άνθρωποι σε κοινωνικά σύνολα, επιβεβαιώνοντας την θέση του Αριστοτέλους ότι ο άνθρωπος είναι, εκ φύσεως, κοινωνικό ον. Κοινωνικά σύνολα, τα οποία αποκτούν σταδιακώς θεσμικές και πολιτικές «*ρίζες*» στοιχειώδους κρατικής υπόστασης, που μεταρρυθμίζεται αενάως ώστε να βελτιώνεται αδιαλείπτως. Στο πλαίσιο αυτό ιδιαίτερο ενδιαφέρον εμφανίζει η περιγραφή της ανόδου και της πτώσης της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και της εξέλιξης από το εντεύθεν προκύψαν στάδιο της βαρβαρότητας και της φεουδαρχικής αναρχίας του μεσαίωνα σ' εκείνο των νέων πολιτευμάτων της Ευρώπης, από την «*ελέω Θεού Μοναρχία*» ως «*τας συνταγματικές βασιλείας*». Δηλαδή τα βασιλικά καθεστώτα, τα οποία οργανώθηκαν και λειτούργησαν, τουλάχιστον κατά κανόνα, υπό τις εγγυήσεις τυπικού, πλέον, Συντάγματος.

β) Στην δεύτερη και σπουδαιότερη -από πλευράς πολιτειακής οργάνωσης- ενότητα, ο Ιωάννης Κοκκώνης περιγράφει την ενδεδωμένη, κατά τις απόψεις του, δημοκρατική οργάνωση του Κράτους. Ιδίως δε περιγράφει τα «*Πολιτικά Σώματα*», τα οποία πρέπει να λειτουργούν εντός αυτού. Μεγάλη σημασία σε αυτό το πλαίσιο έχουν οι αναλύσεις του για την θεσμική κατοχύρωση και την λειτουργία του συστήματος της Διάκρισης των Εξουσιών, με στόχο την καθιέρωση επαρκών «*θεσμικών αντιβάρων*», ικανών να διασφαλίσουν την Ελευθερία των πολιτών. Κατ' ουσίαν, ο Ιωάννης Κοκκώνης περιγράφει ένα πολίτευμα Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας, μ' έντονα κοινοβουλευτικά χαρακτηριστικά, όπου όμως ευκρινή θέση καταλαμβάνουν οι θεσμοί της αποκέντρωσης και της αυτοδιοίκησης, έστω και αν ο συγγραφέας δεν αναφέρεται σε αυτούς με την θεσμική πληρότητα και ακρίβεια, που αντιστοιχούν στα σημερινά δεδομένα δόμησης και λειτουργίας των οργάνων αποκέντρωσης και αυτοδιοίκησης.

γ) Σε μια τρίτη ενότητα γίνεται λόγος «*περί των συντηρητικών μέσων της Πολιτείας*». Εδώ ο Ιωάννης Κοκκώνης αναλύει τα μέσα, θεσμικά και πολιτικά, που απαιτούνται για να λειτουργήσει μ' εύρυθμο τρόπο το Κράτος, οργανωμένο, όπως προεκτέθηκε, στις βάσεις της Αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας με κοινοβουλευτικά χαρακτηριστικά. Τα κατά τ' ανωτέρω μέσα αφορούν πρωτίστως τον τρόπο νομοθέτησης, την θέση της θρησκείας σε μίαν

ευνομούμενη Πολιτεία καθώς και την εν γένει ηθική και κοινωνική κατάσταση των πολιτών.

δ) Τέλος, σε μια τέταρτη ενότητα, εκτίθενται τα «περί Κυβερνήσεως», ήτοι τα όσα αφορούν τις μεθόδους άσκησης της διακυβέρνησης του Κράτους και τους στόχους, τους οποίους η διακυβέρνηση αυτή πρέπει να επιδιώκει. Στην ενότητα αυτή, πέραν του τρόπου λειτουργίας της Κυβέρνησης, ο Ιωάννης Κοκκώνης εκθέτει απόψεις του αφενός για την οικονομική πολιτική, εσωτερική και εξωτερική, με ιδιαίτερη έμφαση στην διαχείριση των εσόδων και εξόδων του Κράτους, προκειμένου ν' αυξάνεται ο «εθνικός πλούτος». Και, αφετέρου -και τούτο έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, με βάση τα δεδομένα της εποχής της συγγραφής του «Περί Πολιτειών» στην αγωνιζόμενη ακόμη Ελλάδα- για την «*σύνταξιν του στρατιωτικού*», ήτοι, κατ' αποτέλεσμα, για την οργάνωση και λειτουργία των Ένοπλων Δυνάμεων του Κράτους. Κατά τον Ιωάννη Κοκκώνη, η ως άνω οργάνωση και λειτουργία πρέπει να έχει ένα και αποκλειστικό γνώμονα επιτυχίας: «*Την υπεράσπισιν της Πατρίδος*».

2. Οι προμνημονευόμενες θεωρήσεις του Ιωάννη Κοκκώνη, στο έργο του «Περί Πολιτειών», για την οργάνωση και λειτουργία του Κράτους πρέπει να εξετασθούν υπό το πρίσμα του «*Κοινοτισμού*», ο οποίος διατρέχει το σύνολο των πολιτειολογικών του απόψεων, ιδίως όσον αφορά την δομή του υπό ίδρυση ακόμη Νεώτερου Ελληνικού Κράτους.

α) Πριν απ' όλα πρέπει να γίνει δεκτό ότι ο Ιωάννης Κοκκώνης, κατά την σύνταξη του «Περί Πολιτειών» έργου του, είχε εντόνως επηρεασθεί από την εμπειρία των «*Τοπικών Πολιτευμάτων*» τα οποία, όπως ήδη τονίσθηκε, είχαν καθιερωθεί, με τις αντίστοιχες ρυθμίσεις, σε κάθε μέρος της Ελλάδας που απελευθερωνόταν, μεταξύ 1821-1822. Εμπειρία, η οποία καταδείκνυε την τάση των Αγωνιζόμενων Ελλήνων να εδραιώσουν την δημοκρατική διακυβέρνηση κάθε μέρους της Ελλάδας το οποίο είχε στο μεταξύ αποτινάξει τον αιμοσταγή οθωμανικό ζυγό. Για παράδειγμα, στο Παράρτημα Α -σελ. 340-370- του «Περί Πολιτειών», που φέρει τον τίτλο «*Περί του οποίου είδος Πολιτεύματος αρμόζει εις την αναγεννημένην Ελλάδα*», ο Ιωάννης Κοκκώνης αποφαινεται, μεταξύ άλλων, επιγραμματικώς: «*Είναι αναγκαιότατον να συνταχθώσιν εις όλους τους ελευθερουμένους τόπους τα Κοινά*».

β) Αυτή την «*σύνταξιν των Κοινών*» ο Ιωάννης Κοκκώνης δεν την θεωρεί ως προσωρινή κατάσταση, έως ότου ιδρυθεί «*ενιαίο*» Ελληνικό Κράτος. Όπως αντιθέτως την εννοεί ως θεμελιώδη βάση μιας διαρκούς κρατικής

οργάνωσης, η οποία θα έχει συνομοσπονδιακή μορφή. Και μάλιστα συνομοσπονδιακή μορφή κατά το πρότυπο της Ελβετικής συνομοσπονδίας. Ένα άλλο απόσπασμα των θέσεων του Ιωάννη Κοκκώνη εν προκειμένω, πάντοτε στο έργο του *«Περί Πολιτειών»*, είναι άκρως χαρακτηριστικό και αντιπροσωπευτικό των ως άνω πολιτειακών του θεωρήσεων: *«Στοχαζόμενοι λοιπόν τον τόπον, την κατάστασιν, τας δυνάμεις, τους τρόπους, τας γνώμας, τα συμφέροντα, την ειρήνην και ησυχίαν των Ελλήνων, ευρίσκομεν ότι κανέν άλλο είδος πολιτεύματος δεν αρμόζει εις αυτούς παρά τα κατά τόπους Κοινά, συνδεδεόμενα προς άλλα με μίαν ομοειδή κοινήν πολιτείαν. Υπό την κυβέρνησιν αυτής δύνανται να συμπολιτευθώσι κατά παρόμοιον σχεδόν τρόπον, καθ' όν συμπολιτεύονται και οι Ελβετοί, με των οποίων τας τοπικάς και πολιτικάς περιστάσεις έχει πολλά όμοια η Ελλάς»*.

Β. Το «ειδικό βάρος» του έργου του Ιωάννη Κοκκώνη *«Περί Πολιτειών»* για την έρευνα της Πολιτειολογίας στην Ελλάδα.

Με βάση την ανάλυση που προηγήθηκε δεν είναι υπερβολή -το αντίθετο μάλιστα—να καταλήξει κανείς στο συμπέρασμα ότι το *«Περί Πολιτειών»* έργο του Ιωάννη Κοκκώνη, ανεξάρτητα από τις πραγματικές προθέσεις του συγγραφέα και πέραν των επιμέρους μεθοδολογικών παρατηρήσεων υπό τα δεδομένα της σύγχρονης επιστημολογίας στο συγκεκριμένο επιστημονικό πεδίο, συνιστά μια, οπωσδήποτε πρωτόλεια, εμφάνιση της πολιτειολογικής έρευνας στην Ελλάδα, ενώ ακόμη δεν είχε ιδρυθεί το Νεώτερο Ελληνικό Κράτος.

1. Πρόκειται δε για πολιτειολογική έρευνα με αρκετά πρόσθετα στοιχεία, που αντιστοιχούν στους επιμέρους επιστημονικούς κλάδους της Γενικής Θεωρίας περί Κράτους και της Πολιτικής Επιστήμης. Επιπλέον, οι πολιτειολογικές αναλύσεις του Ιωάννη Κοκκώνη στο έργο του *«Περί Πολιτειών»*, ακριβώς λόγω της σύνδεσής τους με την ιδιόμορφη διαχείριση των *«Κοινών»*, κατά τα προεκτεθέντα, μπορούν να ενταχθούν στο πλαίσιο του *«Νεοελληνικού Κοινοτισμού»*.

α) Ενός *«Κοινοτισμού»*, ο οποίος διαφέρει ουσιωδώς από τις περί *«Κοινοτισμού»* ιδέες στην υπόλοιπη Ευρώπη αλλά και στις ΗΠΑ. Και τούτο διότι ο *«Κοινοτισμός»* στην Ευρώπη και στις ΗΠΑ εμφανίσθηκε κυρίως ως μέθοδος κοινωνικής οργάνωσης, προορισμένη ν' αποτελέσει ένα είδος *«γέφυρας μετάβασης»* από την προβιομηχανική στην βιομηχανική κοινωνία. Αντιθέτως, ο *«Νεοελληνικός Κοινοτισμός»* εμφανίσθηκε ως *«κύτταρο»*

διοικητικής αυτοοργάνωσης των Ελλήνων σ' επιμέρους κοινότητες κατ' εξοχήν εντός των ορίων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας -αλλά και πέραν αυτής, σε Κράτη της Ευρώπης όπου ήταν έντονη η παρουσία του Ελληνισμού- όχι μόνο για λόγους επιβίωσης και αντίστασης στον κατακτητή. Αλλά και για λόγους διατήρησης της Εθνικής Ταυτότητας των Ελλήνων καθώς και για λόγους επαναστατικής αφύπνισης και, συνακόλουθα, αποτίναξης του αιμοσταγούς οθωμανικού ζυγού.

β) Πρέπει δε, για λόγους ιστορικής και ερευνητικής αλήθειας, να «πιστωθεί» στον Ιωάννη Κοκκώνη, μέσω του έργου του «*Περί Πολιτειών*», ότι ανέδειξε τον «*Νεοελληνικό Κοινοτισμό*» πολύ ενωρίτερα από άλλους ερευνητές, οι οποίοι εμφανίσθηκαν μεταγενεστέρως. Για παράδειγμα, ο Ιωάννης Κοκκώνης προηγήθηκε, κατά πολύ, εν προκειμένω του Σ. Αντωνιάδη («*Τα Δημοτικά*», 1842), του Κωνσταντίνου Παπαρρηγόπουλου («*Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*», 1860) και του Μ. Μοσχοβάκη («*Το εν Ελλάδι Δημόσιον Δίκαιον επί Τουρκοκρατίας*», 1882).

2. Τέλος, το «*Περί Πολιτειών*» έργο του Ιωάννη Κοκκώνη, σε ό,τι αφορά τις πολιτειολογικές του διαστάσεις και την αντίστοιχη επιστημονική του συνεισφορά, βρήκε συνέχεια στην Ελλάδα ουσιαστικώς μόνο τον επόμενο αιώνα, και για την ακρίβεια κατά το δεύτερο ήμισυ του 20^{ού} αιώνα. Και τούτο διότι τότε εμφανίσθηκαν τα πρώτα συγγράμματα Πολιτειολογίας, για διδακτικούς κυρίως λόγους, ιδίως στην «*Πάντειο Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών*», που ιδρύθηκε το 1930.

α) Είναι αλήθεια ότι ορισμένοι, «*ρηξικέλευθοι*» για τα δεδομένα της εποχής τους, καθηγητές του Συνταγματικού Δικαίου στο Πανεπιστήμιο Αθηνών ανέπτυξαν -οπωσδήποτε πολύ μετά τον Ιωάννη Κοκκώνη, αλλά πάντως μέσα στον 19^ο αιώνα- στα συγγράμματά τους πολιτειολογικές θέσεις, δίχως φυσικά να μπορούμε να τους αποδώσουμε προθέσεις πραγματικού «*Πολιτειολόγου*». Μάλλον δε πρόκειται για θέσεις, οι οποίες συνδέονται περισσότερο με την Γενική Θεωρία περί Κράτους, που τότε είχε ήδη αναπτυχθεί στην Γερμανία και, δευτερευόντως, στην Γαλλία. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν π.χ. ο Ν.Ι. Σαρίπολος («*Πραγματεία Συνταγματικού Δικαίου*», τ.Α., 1851, όπως ολοκληρώθηκε σε 5 τόμους, 2^η έκδ, 1874-1875), ο Στέφανος Στρέιτ («*Συνταγματικόν Δίκαιον*», Μέρος Α., Γενικόν, 1893), ο Θεόδωρος Φλογαΐτης («*Εγχειρίδιον Συνταγματικού Δικαίου*», 2^η έκδ., 1895) και ο Ιωάννης Αραβαντινός («*Ελληνικόν Συνταγματικόν Δίκαιον*», τ. Ι, 1897).

β) Πολύ πιο συνοπτικές -και γι' αυτό μάλλον ατελείς- πολιτειολογικές αναφορές απαντώνται π.χ. στα έργα των Ν. Παπαδούκα («*Ιππόδαμος, Αρχαίο Συνταγματικό Δικαίον ή το Ελληνικό Σύνταγμα σχολιασμένον*», 1848), Α. Στούπη («*Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου*», τ. Ι, 1889), Γ. Φιλάρτου («*Το Σύνταγμα της Ελλάδος*», 1889), όπως επίσης και στο σύγγραμμα του Α. Γλαράκη «*Περί Πολιτικής Αποκεντρώσεως*», 1883.

Επίλογος

Συνοψίζοντας τις σκέψεις που προηγήθηκαν, μπορεί να συναχθεί και το συμπέρασμα ότι στο έργο του «*Περί Πολιτειών*» ο Ιωάννης Κοκκώνης έθεσε, πολύ ενωρίς, στον Ελληνικό χώρο τις πρώτες, στοιχειώδεις, βάσεις της πολιτειολογικής έρευνας, σε συνδυασμό βεβαίως με σκέψεις που εκτείνονται στα συγγενή πεδία της Γενικής Θεωρίας περί Κράτους και της Πολιτικής Επιστήμης. Και τούτο ανεξάρτητα από τις προσωπικές του συγγραφικές προθέσεις ή και φιλοδοξίες. Άλλωστε, πολλές φορές η συγγραφή βαίνει πέραν των επιδιώξεων του δημιουργού της, γι' αυτό και κρίνεται αυτοτελώς και εξ αυτού. Η ανωτέρω παρατήρηση δεν είναι αυθαίρετη, διότι η όλη πορεία διαμόρφωσης του περιεχομένου και, εν τέλει, της έκδοσης του έργου «*Περί Πολιτειών*» αποδεικνύει, ότι ο Ιωάννης Κοκκώνης είχε ως πρώτιστο μέλημα -από την Γαλλία, όπου βρισκόταν προφανώς για λόγους μόρφωσης και βιοπορισμού- μέσ' από τον γνήσιο πατριωτισμό του που τον χαρακτήριζε, να φανεί χρήσιμος στην αγωνιζόμενη Ελλάδα. Χρήσιμος, ιδίως σε ό,τι αφορά την εμπέδωση των θεσμικών βάσεων του Νεώτερου Ελληνικού Κράτους. Ας μην ξεχνάμε ότι όταν ο Ιωάννης Κοκκώνης συνέγραφε το έργο του «*Περί Πολιτειών*», δεν είχαν οριστικοποιηθεί οι συνταγματικές διεργασίες, οι οποίες μετέπειτα κατέληξαν στο «*Πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος*», το Σύνταγμα της Τροιζήνας του 1827. Ας αναλογισθούμε δε, επιπροσθέτως, πως οι περί «*Κοινοτισμού*» θέσεις του Ιωάννη Κοκκώνη στο «*Περί Πολιτειών*» - ανεξάρτητα από το ότι δεν φαίνεται να επηρέασαν ουσιωδώς τα Συντάγματα που επακολούθησαν- δείχνουν την «*αγωνία*» του να υιοθετηθεί σύστημα πολιτειακής οργάνωσης της Ελλάδας, μέσω του οποίου θα μπορούσε να διαφυλαχθεί αλώβητη η Εθνική Ταυτότητα των Ελλήνων και να καταδειχθεί η συνέχεια του Ελληνικού Έθνους, παρά την σκλαβιά τεσσάρων, περίπου, αιώνων υπό τον αιμοσταγή οθωμανικό ζυγό. Την «*αγωνία*» του Ιωάννη Κοκκώνη δικαιολογεί επαρκώς το ότι, όταν συνέγραφε το έργο του «*Περί Πολιτειών*», δεν ήταν απολύτως δεδομένη η τελική ευόδωση της Εθνεγερσίας του 1821, αφού οι Μεγάλες Δυνάμεις της εποχής φαίνονταν ακόμη

εξαιρετικά επιφυλακτικές. Ενώ ο Μέτερνιχ, μόλις το 1825, εξακολουθούσε να κάνει επίδειξη της αντίθεσής του στην δημιουργία ενός ανεξάρτητου και αυτόνομου Ελληνικού Έθνους-Κράτους, του πρώτου Έθνους-Κράτους στην Ευρώπη, όπως προέκυψε στην συνέχεια. Και μόνον οι διαπιστώσεις αυτές αρκούν για να τεκμηριώσουν την αξία του «Περί Πολιτειών» έργου του Ιωάννη Κοκκώνη, ως συμβολής η οποία, δίχως να εξετάζεται η, όποια, επιρροή της στην τελική διαμόρφωση των συνταγματικών θεμελίων του Νεώτερου Ελληνικού Κράτους, έφερε στο φως έναν γόνιμο πολιτειολογικό προβληματισμό. Προβληματισμό, ο οποίος ξεκινούσε από τον γνήσιο πατριωτισμό του δημιουργού του για να καταλήξει σε ιδέες που θ' άνοιγαν, χρόνια μετά, τον δρόμο σε πιο συστηματικές επιστημονικές αναλύσεις εντός του πεδίου, όπως προεκτέθηκε, της Πολιτειολογίας, αλλά και της Γενικής Θεωρίας περί Κράτους καθώς και της Πολιτικής Επιστήμης.

[1] Πολύτιμη και εξαιρετικά ακριβής για το ζήτημα αυτό είναι η έρευνα του Δ. Αποστολόπουλου, Κοραής και Ι.Π. Κοκκώνης, *Νεώτερα στοιχεία για τις σχέσεις τους το 1826*, in «Ο Εραμιστής», 23, 2001, σελ. 268 επ.